

ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՏԵՂԵԿԱՆՔ

2022Թ. ԱՌԱՋԻՆ ԿԻՍԱՄՅԱԿՈՒՄ ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ	1
2. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԸ	5
3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԾԱԽՍԵՐԸ	7
3.1. Բյուջեի ծախսերը ծրագրային դասակարգմամբ	10
4. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՊԱԿԱՍՈՒՐԴԸ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԸ	13
5. ԱՄՓՈՓՈՒՄ	16

1. ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Ռուս-ուկրաինական հակամարտությամբ և դրա արդյունքում Ռուսաստանի Դաշնության նկատմամբ կիրառվող աննախադեպ պատժամիջոցների բացասական ազդեցություններով պայմանավորված՝ 2022թ. մարտ ամսից համաշխարհային տնտեսությունում, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության գործընկեր երկրների տնտեսություններում, սկսել են դրսևորվել տնտեսական ակտիվության դանդաղման, ինչպես նաև գնաճի արագացման միտումներ: ՀՀ տնտեսությունում, սակայն, ընթացիկ տարում դիտվում է տնտեսական ակտիվության աճի արագացման միտումներ: Իսկ գնաճի արագացումը, ինչպես համաշխարհային տնտեսությունում, ՀՀ-ում նույնպես ակնհայտ է: Չնայած տնտեսական ակտիվության մարտ ամսի որոշակի դանդաղմանը՝ ապրիլ ամսից դեպի Հայաստան մարդկանց և կապիտալի ներհոսքի ավելացման և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի ընկերությունների՝ ՀՀ տեղափոխման արդյունքում տնտեսական ակտիվության աճի տեմպերը կտրուկ արագացան, հատկապես՝ ծառայությունների ոլորտում: Արդյունքում հունվար-հունիսին գրանցվեց տնտեսական ակտիվության 11.8% աճ: 2022 թվականի առաջին կիսամյակում տնտեսության բոլոր ճյուղերում, բացառությամբ գյուղատնտեսության, գրանցվել է թողարկման ծավալների աճ: Տնտեսական ակտիվության աճն ուղեկցվել է ներքին պահանջարկի աճով, որը, սակայն, առաջացել է հենց ներհոսող կապիտալի և մարդկանց շնորհիվ: Այսինքն՝ աշխարհաքաղաքական իրավիճակի փոփոխության պարագայում նշված հոսքերը կարող են դադարել՝ ունենալով բացասական ազդեցություն ներքին պահանջարկի, հետևաբար նաև տնտեսական աճի վրա:

Տնտեսական ակտիվության աճը հիմնականում պայմանավորված է եղել ծառայությունների աճով (նպաստումը՝ 12.3 տոկոսային կետ): Առևտրի, արդյունաբերության և շինարարության աճերը ևս նպաստել են տնտեսական ակտիվությանը (համապատասխանաբար՝ 1.3, 1.3 և 0.9 տոկոսային կետ), մինչդեռ գյուղատնտեսության նվազումը 0.7 տոկոսային կետով հակազդել է¹:

2022 թվականի առաջին կիսամյակում արդյունաբերության համախառն թողարկումն աճել է 5.8%-ով, ինչը հիմնականում պայմանավորված է եղել մշակող արդյունաբերության աճով (նպաստումը՝ 8.6 տոկոսային կետ): Միաժամանակ, «հանքագործական արդյունաբերություն և բացահանքերի շահագործում» ենթաճյուղի

¹ Նպաստումները գնահատված են ՀՀ ՖՆ կողմից: Տե՛ս ՀՀ 2022 թվականի առաջին կիսամյակի պետական բյուջեի կատարման վերլուծությունը:

նվազումը բացասաբար է ազդել (3.0 տոկոսային կետով) արդյունաբերության աճի վրա:

Մշակող արդյունաբերության աճին նպաստել են ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին պահանջարկի աճերը: ՌԴ ներմուծման շուկաների սահմանափակումները և ՌԴ նկատմամբ գնային մրցունակության բարձրացումը նպաստել են ՀՀ-ից դեպի ՌԴ մշակող արդյունաբերության արտահանման ավելացմանը, բացի այդ, ծառայությունների և շինարարության ոլորտի դրական զարգացումները մեծացրել են մշակող արդյունաբերության որոշ տեսակների նկատմամբ պահանջարկը: Ենթաճյուղի աճը հիմնականում պայմանավորված է եղել սննդամթերքի (նպաստումը՝ 4.1 տոկոսային կետ), այլ ոչ մետաղական հանքային արտադրատեսակների (նպաստումը՝ 3.7 տոկոսային կետ), հիմնային մետաղների (նպաստումը՝ 3.3 տոկոսային կետ), ինչպես նաև ոսկերչական արտադրատեսակների (նպաստումը՝ 1.1 տոկոսային կետ) արտադրության ծավալների աճով:

Գյուղատնտեսության, անտառային տնտեսության և ձկնորսության համախառն արտադրանքը շարունակել է նվազել (3.4%-ով)՝ հիմնականում պայմանավորված բուսաբուծության և անասնաբուծության նվազմամբ (բացասական նպաստումները՝ համապատասխանաբար 3.5 և 1.6 տոկոսային կետեր): Բուսաբուծության նվազումը պայմանավորված է եղել տարածությունների նվազմամբ, ինչպես նաև բնակլիմայական պայմաններով, իսկ անասնաբուծության նվազումն իր հերթին պայմանավորված է եղել տնային տնտեսությունների անասնազվաճառանակի նվազմամբ: Ձկնորսության աճը զգալիորեն հակազդել է ընդհանուր ճյուղի նվազմանը (նպաստումը՝ 1.7 տոկոսային կետ):

Շինարարության ճյուղում գրանցված 12.7% աճը հիմնականում պայմանավորված է եղել կազմակերպությունների միջոցներով իրականացված շինարարության ծավալների աճով (նպաստումը՝ 11.1 տոկոսային կետ), ինչին նպաստել է հիպոտեկային վարկերի տոկոսավճարների՝ եկամտահարկից վերադարձման պետական աջակցության ծրագիրը, ինչպես նաև օտարերկրյա քաղաքացիների մեծ ներհոսքի պայմաններում բնակարանային շուկայում առաջացած պահանջարկը:

Ծառայություններն աճել են 26.9%-ով՝ հիմնականում պայմանավորված «ֆինանսական և ապահովագրական գործունեություն» (նպաստումը՝ 10.5 տոկոսային կետ), «տեղեկատվություն և կապ» (նպաստումը՝ 4.8 տոկոսային կետ), «տրանսպորտ» (նպաստումը՝ 4.5 տոկոսային կետ), ինչպես նաև «կացության և հանրային սննդի կազմակերպում» (նպաստումը՝ 2.4 տոկոսային կետ) ենթաճյուղերի աճերով:

«Ֆինանսական և ապահովագրական գործունեություն» ենթաճյուղի դրական զարգացումները զուգորդվել են բանկային համակարգում 2022 թվականի առաջին կիսամյակում (հիմնականում երկրորդ եռամսյակում) շահութաբերության աննախադեպ բարձր ցուցանիշներով, ինչին նպաստել են արտարժույթային գործառնություններից լրացուցիչ եկամուտները (այդ թվում՝ փոխարժեքի տատանումներից և միջնորդավճարներից գոյացած հասույթը), ոչ ռեզիդենտների կողմից նոր բանկային հաշիվների ստեղծումը:

Զբոսաշրջիկների այցելությունների բարձր աճը (2022 թվականի առաջին կիսամյակում նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ 2.4 անգամ) իր հերթին դրական ազդեցություն է ունեցել ծառայությունների որոշ տեսակների, առևտրի, ինչպես նաև ուղևորափոխադրումների վրա:

Տնտեսական բարձր ակտիվության պայմաններում առաջին կիսամյակում գործազրկությունը նվազել է, իսկ աշխատավարձերը՝ աճել: 2022 թվականի հունվար-հունիսին պաշտոնապես գրանցված գործազուրկների միջին ամսական թիվը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ նվազել է 10%-ով, իսկ վարձու աշխատողների թիվն աճել է շուրջ 6%-ով: Միևնույն ժամանակ, միջին ամսական անվանական աշխատավարձը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ աճել է 11.3%-ով: Պետական հատվածում միջին աշխատավարձն աճել է 4.5%-ով, իսկ ոչ պետականում՝ 13.2%-ով:

2022 թվականի առաջին կիսամյակում գնաճի տեմպերն արագացել են, որի պայմաններում ՀՀ կենտրոնական բանկը շարունակել է խստացնել դրամավարկային պայմանները՝ բարձրացնելով վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը: 12-ամսյա գնաճը հունիսին կազմել է 10.3%, իսկ միջին գնաճն առաջին կիսամյակում՝ 8.1%: Գնաճի տեմպերի լրացուցիչ արագացումը որոշակիորեն զսպվել է ՀՀ դրամի փոխարժեքի արժևորմամբ (ԱՄՆ դոլարի, եվրոյի և ռուսական ռուբլու նկատմամբ ՀՀ դրամը 2022 թվականի առաջին կիսամյակում արժևորվել է համապատասխանաբար 11.5%-ով, 22.6%-ով և 10.8%-ով), որի ազդեցությունն աստիճանաբար արտացոլվել է ներմուծվող ապրանքների գներում: Միջին գնաճին առավելապես նպաստել է «Սննդամթերք և ոչ ալկոհոլային խմիչքներ» ապրանքախմբում արձանագրված 13.7% գների աճը (նպաստումը գնաճին՝ 5.1 տոկոսային կետ)՝ հիմնականում պայմանավորված առաջին անհրաժեշտության պարենային ապրանքների (բանջարեղեն, հացաբուլկեղեն և ձավարեղեն, միս, կաթնամթերք և այլն) գների աճով: 2022 թվականի հունվար-հունիս ամիսներին ՀՀ ԿԲ-ն բարձրացրել է վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքն ընդհանուր առմամբ 1.5 տոկոսային կետով՝

սահմանելով այն 9.25%: Այնուամենայնիվ, ֆինանսական շուկաներում վարկերի և ավանդների տոկոսադրույքներն անհամաչափորեն են ճշգրտվել միջբանկային ռեպո և կարճաժամկետ պետական պարտատոմսերի շուկաների համեմատ, որոնք զգայուն են եղել դրամավարկային քաղաքականության տոկոսադրույքների նկատմամբ:

2022 թվականի առաջին կիսամյակում ներքին պահանջարկի վերականգնման, ներմուծման գների աճի և արտաքին որոշ շուկաներում պահանջարկի աճի հետևանքով արտահանման ընդլայնման պայմաններում գրանցվել է արտաքին ապրանքաշրջանառության երկնիշ աճ: Արտահանումն աճել է 36.3% ով, իսկ ներմուծումը՝ 48.7%-ով: Արտահանման համեմատ ներմուծման առաջանցիկ աճով պայմանավորված՝ ընթացիկ տարվա առաջին վեց ամիսներին ապրանքների գծով արտաքին առևտրի բացասական մնացորդը նախորդ տարվա նկատմամբ վատթարացել է 69.7%-ով:

Այսպիսով, կարող ենք նշել, որ ռուս-ուկրաինական հակամարտության արդյունքում առաջացել են ՀՀ տնտեսության վրա դրական ազդեցություն ունեցող գործոններ: Մասնավորապես, դրանք են՝ ՌԴ-ից ՀՀ տեղափոխվող աշխատուժը, կապիտալը և կազմակերպությունները: Մյուս կողմից, հակամարտության արդյունքում առաջանում են նաև բացասական հետևանքներ՝ գնաճի արագացման և փոխարժեքի արժևորման տեսքով, որոնք կարող են բերել իրական տնտեսական խնդիրների՝ պետական քաղաքականության անհրաժեշտ միջոցառումների բացակայության պայմաններում:

2. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԸ

2022 թվականի առաջին կիսամյակում ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտների աճի բարձր տեմպը պահպանվել է բոլոր ամիսներին: 2022 թվականի հունվար-հունիս ամիսների արդյունքներով ՀՀ պետական բյուջեի ընդհանուր եկամուտները կազմել են 982.8 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 24.3%-ով, իսկ հարկերը և տուրքերը կազմել են 927.9 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 23.7%-ով: Հարկային եկամուտների աճը հիմնականում պայմանավորված է շահութահարկի (աճը՝ 49.4%), ավելացված արժեքի հարկի (աճը՝ 18.8%) և պետական տուրքի (աճը՝ շուրջ 3.5 անգամ) աճերով, որոնց նպաստումներն ընդհանուր հարկերի աճին կազմել են համապատասխանաբար 7.2, 6.1 և 5.8 տոկոսային կետ:

Բյուջեի եկամուտները գերակատարվել են պլանի նկատմամբ շուրջ 4.4%-ով, իսկ հարկային եկամուտները՝ 4.2%-ով կամ շուրջ 37.5 մլրդ դրամով: Պաշտոնական դրամաշնորհները, ինչպես նախորդ տարի, ամբողջությամբ չեն ստացվել: Ճշտված պլանով նախատեսված 12.4 մլրդ դրամի փոխարեն ստացվել է ընդամենը 4.4 մլրդ դրամ, որը կազմում է ճշտված պլանի 35.4%-ը: Դրամաշնորհների գծով ծրագրված մուտքերի թերակատարումը պայմանավորված է նպատակային ծրագրերի ցածր կատարողականով, ինչը նշանակում է, որ կառավարությունը չի կատարել դրանց ստացման համար անհրաժեշտ նախապայմանները կամ սահմանված աշխատանքները (որոնք նախօրոք համաձայնեցվում են կառավարության և դոնորների միջև):

Միևնույն ժամանակ, բյուջեի այլ եկամուտները գերակատարվել են շուրջ 31.8%-ով կամ 12.2 մլրդ դրամով՝ կազմելով 50.5 մլրդ դրամ և նախորդ տարվա համեմատ աճելով 39.1%-ով: Կատարողականի բարձր ցուցանիշը հիմնականում պայմանավորված է բանկերում և այլ ֆինանսավարկային հաստատություններում բյուջեի ժամանակավոր ազատ միջոցների օգտագործումից ստացված տոկոսավճարների, ապրանքների մատակարարումից ու ծառայությունների մատուցումից և իրավախախտումների համար գործադիր, դատական մարմինների կողմից կիրառվող պատժամիջոցներից մուտքերի եռամսյակային ծրագրի գերազանցմամբ:

Աղյուսակ 1. Պետական բյուջեի եկամուտները, մլրդ դրամ

	2021թ.	2022թ.			
	Առաջին կիսամյակի փաստացի	Առաջին կիսամյակի պլան	Առաջին կիսամյակի ճշտված պլան	Առաջին կիսամյակի փաստացի	Կատարողականը ճշտված պլանի նկատմամբ, %
Ընդամենը եկամուտներ, այդ թվում՝	790.9	920.6	941.0	982.8	104.4
Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր	750.2	879.6	890.4	927.9	104.2
Պաշտոնական դրամաշնորհներ	4.3	11.1	12.4	4.4	35.4
Այլ եկամուտներ	36.3	29.9	38.3	50.5	131.8

3. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ԾԱԽՍԵՐԸ

Պետական բյուջեի ծախսերը 2022 թվականի առաջին վեց ամիսներին աճել են, սակայն ծրագրվածի համեմատ թերակատարման չափը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ մեծացել է: 2022 թվականի առաջին կիսամյակում պետական բյուջեի ծախսերը կազմել են 910.3 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 5.1%-ով (բյուջեով պլանավորված գումարը նախորդ տարվա ցուցանիշից ավելի էր 20.4%-ով): Նույն ժամանակահատվածում ընթացիկ ծախսերը կազմել են 813.3 մլրդ դրամ՝ նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճելով 3%-ով (պլանավորված 14.5% աճի փոխարեն):

Ընդհանուր ծախսերի գծով բյուջեի ճշտված պլանով նախատեսված գումարը կազմում է շուրջ 1,073.6 մլրդ դրամ, որը չի կատարվել շուրջ 163.3 մլրդ դրամով կամ շուրջ 15.2%-ով: Ընթացիկ ծախսերի թերակատարումը կազմել է շուրջ 93.7 մլրդ դրամ, կամ 10.3%:

Ընթացիկ ծախսերի կազմում «Ծառայությունների և ապրանքների ձեռքբերում» հոդվածով արձանագրվել է 22.3% թերակատարում, ինչի արդյունքում այս ծախսերը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ նախատեսված 27.3% աճի փոխարեն կրճատվել են 2.2%-ով: Ըստ բյուջեի հաշվետվության՝ ծախսերի թերակատարման հիմնական պատճառը ծառայությունների և ապրանքների ձեռքբերման որոշ մրցույթների հետաձգումն է, ինչը կարելի է դասել կառավարման խնդիրների շարքում:

Դրամաշնորհների գծով նախատեսված գումարները ևս ամբողջությամբ չեն ծախսվել: Այս ուղղությամբ ի սկզբանե պլանավորվել էր ծախսել 109.4 մլրդ դրամ, որը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ ավելի է շուրջ 21.4%-ով և որը ճշտված պլանով ճշգրտվել է դեպի վեր՝ հասնելով 115.5 մլրդ դրամի: Սակայն, նախատեսված գումարի շուրջ 16%-ը կամ 18.4 մլրդ դրամը չի կատարվել: Ընդ որում, թերակատարված գումարից շուրջ 5.6 մլրդ դրամը պատկանում է «Կապիտալ դրամաշնորհներ պետական հատվածի այլ մակարդակներին» հոդվածին, ինչը նշանակում է, որ համայնքներում նույնպես առկա են կապիտալ ծախսերի կատարման խնդիրներ:

Էական թերակատարում է արձանագրվել «Սոցիալական նպաստներ և կենսաթոշակներ»-ի գծով, որոնք ճշտված պլանով նախատեսված 304 մլրդ դրամի

փոխարեն կազմել են 286.6 մլրդ դրամ՝ թերակատարվելով 5.7%-ով: Արդյունքում այս հոդվածով ծախսերը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ պլանավորված 1.8% աճի փոխարեն նվազել են 3.6%-ով:

Կապիտալ ծախսերի թերակատարման չափը նախորդ տարվա առաջին կիսամյակի համեմատ 2022թ. առաջին կիսամյակում էականորեն աճել է: Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնությունների² գծով ծախսերը 2022թ. հունվար-հունիս ամիսներին կազմել են 97.1 մլրդ դրամ, իսկ ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերը (կապիտալ ծախսերը)՝ 100.6 մլրդ դրամ: Վերջինս շուրջ 69.1 մլրդ դրամով կամ 40.7%-ով փոքր է բյուջեի ճշտված պլանով նախատեսված գումարից: Արդյունքում ստացվում է, որ այս ժամանակահատվածի համար նախատեսված 83.5% աճի փոխարեն կապիտալ ծախսերն աճել են ընդամենը 29.4%-ով: Սա նույնպես բարձր ցուցանիշ է, սակայն, բարձր է ստացվում նախորդ տարվա ցածր բազայի համեմատ, քանի որ կապիտալ ծախսերն աճել են ընդամենը 22.9 մլրդ դրամով: Համեմատության համար նշենք, որ կապիտալ ծախսերի գծով ճշտված պլանով նախատեսված գումարը 2022թ. ամբողջ տարվա համար կազմում է շուրջ 365.2 մլրդ դրամ, ինչը շուրջ 148.9 մլրդ դրամով կամ 68.8%-ով գերազանցում է նախորդ տարվա փաստացի ցուցանիշը: Հետևաբար, առաջին կիսամյակի իրավիճակը երկրորդում կրկնվելու պարագայում բնականաբար նման ծավալով կապիտալ ծախսերի կատարման ակնկալումն իրատեսական չի լինի: Մինչդեռ բյուջեի քննարկման և ընդունման փուլում կառավարությունը որպես հիմնական ձեռքբերում էր նշում աննախադեպ չափով կապիտալ ծախսերի պլանավորումը:

² Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնություններն իրենցից ներկայացնում են կապիտալ ծախսերի (ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսերի) և ոչ ֆինանսական ակտիվների օտարումից մուտքերի տարբերությունը:

Աղյուսակ 2. Պետական բյուջեի ծախսերը՝ ըստ տնտեսագիտական դասակարգման, մլրդ դրամ

	2021թ.	2022թ.			
	Առաջին կիսամյակի փաստացի	Առաջին կիսամյակի պլան	Առաջին կիսամյակի ճշտված պլան	Առաջին կիսամյակի փաստացի	Կատարողականը ճշտված պլանի նկատմամբ, %
Ընդամենը ծախսեր	866.4	1,043.0	1,073.6	910.3	84.8
Ընթացիկ ծախսեր	789.3	903.4	907.0	813.3	89.7
Աշխատանքի վարձատրություն	75.6	83.8	87.5	82.0	93.7
Ծառայությունների և ապրանքների ձեռքբերում	69.7	88.7	87.8	68.2	77.7
Տոկոսավճարներ	87.1	103.1	103.0	96.9	94.0
Սուբսիդիաներ	59.0	69.4	70.8	66.4	93.7
Դրամաշնորհներ	90.1	109.4	115.5	97.0	84.0
Սոցիալական նպաստներ և կենսաթոշակներ	297.2	302.7	304.0	286.6	94.3
Այլ ծախսեր	110.5	146.2	138.4	116.2	83.9
Ոչ ֆինանսական ակտիվների հետ գործառնություններ	77.1	139.7	166.7	97.1	58.2
Ոչ ֆինանսական ակտիվների գծով ծախսեր	77.7	142.7	169.7	100.6	59.3
Հիմնական միջոցներ	77.7	142.6	169.6	100.6	59.3
Շենքեր և շինություններ	72.8	121.8	143.3	84.9	59.2
Մեքենաների և սարքավորումների ձեռքբերում, պահպանում և հիմնանորոգում	4.2	17.6	21.6	14.0	64.8
Այլ հիմնական միջոցներ	0.7	3.2	4.7	1.7	37.0
Ոչ ֆինանսական ակտիվների օտարումից մուտքեր	-0.6	-3.0	-3.0	-3.6	118.5

3.1. Բյուջեի ծախսերը ծրագրային դասակարգմամբ

Պետական բյուջեի ծախսերի թերակատարումներն արտացոլվում են նաև նախատեսված ծրագրերի արդյունքների վրա: ՀՀ 2022 թվականի առաջին կիսամյակում նախատեսվել էր թվով 174 ծրագրերի իրականացում: ՀՀ կառավարության կողմից կատարված ճշտումների արդյունքում նախատեսված ծրագրերի թիվը կազմել է 175, որոնցից առաջին կիսամյակում փաստացի միջոցներ են օգտագործվել 163-ի գծով, ընդ որում՝ ՀՀ կառավարության պատասխանատվությամբ 3 ծրագրերի շրջանակներում նախատեսված միջոցներն ըստ անհրաժեշտության վերաբաշխվել են համապատասխան ծրագրերին և միջոցառումներին: Ծրագրերի շրջանակներում նախատեսված 871 միջոցառումներից ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն կատարվել են 733-ը կամ 84.2%-ը:

Էականորեն թերակատարվել են (շուրջ 44.2%-ով) ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության պատասխանատվության տակ գտնվող կապիտալ ծրագրերի գծով ծախսերը: Ծրագրից շեղումը հիմնականում պայմանավորված է ճանապարհային ցանցի բարելավման, քաղաքային զարգացման, ոռոգման համակարգի առողջացման և տարածքային զարգացման ծրագրերի կատարողականով: Մասնավորապես՝

- Ոռոգման համակարգի առողջացման ծրագրի շրջանակներում օգտագործվել է նախատեսված միջոցների ընդամենը 48.5%-ը: Ընդ որում, այս աշխատանքների փաստացի ծավալը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ կրճատվել է 5.5%-ով:
- Ճանապարհային ցանցի բարելավման ծրագրին ուղղվել է 17.4 մլրդ դրամ՝ կազմելով ծրագրված ցուցանիշի 37.2%-ը (նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ աճել է 8.4 մլրդ դրամով կամ 93.5%-ով): Այդ թվում՝
 - Հյուսիս-հարավ միջանցքի զարգացման ծրագրի՝ տարբեր դոմենների աջակցությամբ իրականացվող միջոցառումների շրջանակներում օգտագործվել է նախատեսված միջոցների 14.9%-ը:
- Ջրամատակարարման և ջրահեռացման բարելավման ծրագրի շրջանակներում օգտագործվել է նախատեսված միջոցների 39.3%-ը՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով շուրջ 50.6%-ով:

- Սոցիալական ներդրումների և տեղական զարգացման ծրագրի իրականացման համար օգտագործվել է շուրջ 1.3 մլրդ դրամ՝ ապահովելով 51% կատարողական:
- Կոշտ թափոնների կառավարման ծրագրի շրջանակներում օգտագործվել է 112.3 մլն դրամ կամ նախատեսված միջոցների 8.4%-ը:

Բյուջեի հաշվետվությունում վերը նշված թերակատարումների գծով գրված են մի շարք պատճառաբանություններ, այդ թվում՝ եղանակային վատ պայմաններ, գնման գործընթացի հետ կապված խնդիրներ, դոնորների հետ ընթացակարգային խնդիրներ և այլն: Սակայն ակնհայտ է, որ պետական կառավարման համակարգում արդեն չորս տարի շարունակ բացակայում են տնտեսության համար առանցքային ծրագրերի արդյունավետ իրականացման կարողությունները: Արդյունքում, տնտեսության ներուժի տեսանկյունից կարևորագույն ծրագրերը չեն իրականացվում՝ վտանգելով ոչ միայն ընթացիկ, այլ նաև ապագա տնտեսական զարգացումը:

Պետք է նշել, որ թերակատարումներ են արձանագրվել նաև մյուս նախարարությունների պատասխանատվության ներքո գտնվող ծրագրերի գծով: Մասնավորապես, առողջապահության նախարարության պատասխանատվությամբ գտնվող ծրագրերի գծով ապահովվել է ծրագրված ցուցանիշի 92.3% կատարումը, արդարադատության նախարարությանը ծրագրերի գծով կատարողականը կազմել է 75.2%, էկոնոմիկայի նախարարության պատասխանատվությամբ ծրագրերի գծով՝ շուրջ 75.5% և այլն: Ստացվում է, որ հատկացված գումարի առկայության պայմաններում ծրագրերը չեն իրականացվում, ինչը խոսում է պետական մարմինների ոչ լիարժեք աշխատանքի մասին:

ՀՀ կառավարության հակաճգնաժամային միջոցառումները: 2022 թվականի վեց ամիսներին ՀՀ պետական բյուջեի ընթացիկ ծախսերի կազմում կորոնավիրուսի (COVID-19) սոցիալ-տնտեսական հետևանքների չեզոքացման նպատակով իրականացված միջոցառումների գծով հատկացված միջոցների ծավալը կազմել է ընդամենը 11.5 մլրդ դրամ, որից 2.9 մլրդ դրամն ուղղվել է տնտեսական աջակցության միջոցառումներին, իսկ 8.6 մլրդ դրամը՝ առողջապահական միջոցառումներին:

2022 թվականի առաջին կիսամյակում դեպի ՀՀ կապիտալի լրացուցիչ հոսքերով պայմանավորված ՀՀ դրամի արժեքորման պայմաններում արտահանելի հատվածին աջակցելու նպատակով ՀՀ կառավարությունն իր համապատասխան որոշմամբ նախատեսել է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտի առևտրային կազմակերպություններին և անհատ ձեռնարկատերերին, որոնք

համապատասխանում են որոշմամբ սահմանված պահանջներին, տրամադրել պետական աջակցություն՝ նոր ընդունված աշխատողների գծով պետական բյուջե վճարված եկամտային հարկի 50 տոկոսի չափով: Սակայն այս ուղղությամբ փաստացի իրականացված վերադարձների վերաբերյալ տեղեկատվություն առկա չէ:

4. ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՊԱԿԱՍՈՒՐԴԸ ԵՎ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԸ

Վերոհիշյալ զարգացումների արդյունքում ՀՀ պետական բյուջեն 2022թ. առաջին կիսամյակում եղել է հավելուրդային՝ պլանավորված պակասուրդայինի փոխարեն: Ընդհանուր առմամբ բյուջեի կատարումը պլանից շեղվել է շուրջ 205 մլրդ դրամով: 2022 թվականի առաջին կիսամյակում ձևավորվել է պետական բյուջեի 72.4 մլրդ դրամ հավելուրդ, մինչդեռ բյուջեով պլանավորվել էր ունենալ շուրջ 122.4, իսկ ճշտված պլանով՝ 132.6 մլրդ դրամ պակասուրդ: Հավելուրդի ձևավորումը առավելապես պայմանավորված է ծախսերի թերակատարմամբ: Ստացվում է, որ ինչպես առաջին եռամսյակում, կառավարությունը տնտեսությունից հավաքագրում է հարկերը, սակայն չի ծախսում՝ այդպիսով նվազեցնելով տնտեսական ակտիվությունը: Այսպիսի գործունեության արդյունքում հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունն ամբողջական պահանջարկի վրա գնահատվում է էական զսպող (-4.0%)՝ պայմանավորված եկամուտների (-2.3%) և ծախսերի (-1.7%) զսպող ազդեցություններով: Մինչդեռ ըստ 2022թ. պետական բյուջեի ուղերձի, 2022-ին նախատեսվում էր իրականացնել չեզոք հարկաբյուջետային քաղաքականություն³: Ներկա շուկերի պայմաններում զսպող հարկաբյուջետային քաղաքականության իրականացումը արդարացված է, սակայն, դա չպետք է իրականացվի կապիտալ ծախսերի հաշվին: Թեև պետք է նշել, որ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը ստացվել է զսպող թերակատարումների արդյունքում, այլ ոչ թե կառավարության նպատակաուղղված որոշմամբ:

Հավելուրդի պայմաններում կառավարությունը շարունակել է ակտիվորեն ներգրավել ներքին պարտք. ներքին զուտ փոխառու միջոցների (փոխառությունների և մարումների տարբերությունը) ծավալը կազմել է 116.8 մլրդ դրամ՝ պլանավորվածից 46.5 մլրդ դրամով ավելի: Արտաքին զուտ փոխառու միջոցների գծով մուտքերը չեն ստացվել: Նպատակային վարկերի գծով նախատեսված 60.5 մլրդ դրամի փոխարեն ստացվել է 16.4 մլրդ դրամ, ինչը նպատակային ծրագրերի (կապիտալ ծրագրերի) թերակատարման արդյունք է:

³ ՀՀ կառավարության 2022 թվականի բյուջետային ուղերձ-բացատրագիր, էջ 77, https://www.minfin.am/hy/page/petakan_byuje_2022t_nakhagits

Աղյուսակ 3. Պետական բյուջեի պակասուրդը և ֆինանսավորման աղբյուրները, մլրդ դրամ

	2021թ.	2022թ.			
	Առաջին կիսամյակի փաստացի	Առաջին կիսամյակի պլան	Առաջին կիսամյակի ճշտված պլան	Առաջին կիսամյակի փաստացի	Կատարողականը ճշտված պլանի նկատմամբ, %
Բյուջեի պակասուրդը (+) / հավելուրդը (-)	75.5	122.4	132.6	-72.4	-54.6
<i>Պակասուրդի ֆինանսավորումը՝</i>					
Ա.Ներքին աղբյուրներ-ընդամենը	-202.1	156.7	189.7	19.3	10.2
1. Փոխառու զուտ միջոցներ	83.9	70.3	70.3	116.8	166.1
2. Ֆինանսական զուտ ակտիվներ	-286.1	86.4	119.4	-97.5	-81.6
Բ. Արտաքին աղբյուրներ - ընդամենը	277.6	-34.3	-57.1	-91.7	160.6
1. Փոխառու զուտ միջոցներ	345.1	38.4	36.9	-1.7	-4.6
Այդ թվում՝ նպատակային վարկերի գծով	25.2	62.0	60.5	16.4	27.1
2. Ֆինանսական զուտ ակտիվներ	-67.5	-72.7	-94.0	-90.0	95.8

2022թ. հունիսի վերջի դրությամբ ՀՀ պետական պարտքը կազմել է 9,931.8 մլն ԱՄՆ դոլար՝ նախորդ տարվա հունիսի նկատմամբ աճելով 12.0%-ով: Կառավարության պարտքը նույն ժամանակահատվածում նույնպես զգալիորեն աճել է՝ կազմելով 9,389.9 մլն ԱՄՆ դոլար և 2021թ. նույն ամսվա համեմատ ավելանալով 11.8%-ով: Պարտքի աճը հիմնականում պայմանավորված է եղել ներքին պարտքի աճով, իսկ արտաքին պարտքը նվազել է շուրջ 4.1%-ով: Տարեսկզբի համեմատ կառավարության պարտքն աճել է 7.1%-ով կամ 622.0 մլն ԱՄՆ դոլարով՝ պայմանավորված ներքին պարտքի աճով:

Վերջին ամիսներին ԿԲ-ի կողմից վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքն անփոփոխ թողնելու պայմաններում պետական պարտատոմսերի տոկոսադրույքներն էական աճ չեն գրանցել, սակայն մնացել են բարձր մակարդակում: Կարճաժամկետ տոկոսադրույքները հունիսին կազմել են 10.6%, իսկ միջնաժամկետ պարտատոմսերի

տոկոսադրույքը՝ 11%, որոնք նախորդ տարվա նույն ամսվա համեմատ ավել են համապատասխանաբար 3.2 և 2.6 տոկոսային կետով:

5. ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ամփոփելով արձանագրենք, որ 2022թ. առաջին կիսամյակում ռուս-ուկրաինական հակամարտության և դրանից ածանցվող իրադարձությունները ՀՀ տնտեսական ակտիվության վրա ունենում են դրական ազդեցություն՝ հիմնականում կապիտալի և մարդկային ռեսուրսի ներհոսքի, ինչպես նաև ապրանքների և ծառայությունների վերաարտահանման շնորհիվ: Սակայն, առկա են նաև բացասական ազդեցություններ, փոխարժեքի կտրուկ արժևորման և գնաճի տեմպի արագացման տեսքով, որոնք կարող են հանգեցնել իրական տնտեսական խնդիրների՝ նվազեցնելով արտահանման ներուժը և տնտեսության պոտենցիալը: Հարկ է նշել, որ դրական գործոնները կարող են խիստ ժամանակավոր լինել, և, կապիտալի ներհոսքի դադարեցման պայմաններում, հանգեցնել տնտեսական անկման: Հետևաբար, այս պայմաններում անհրաժեշտ է իրականացնել խելամիտ պետական տնտեսական քաղաքականություն հնարավորություններից օգտվելու և միջնաժամկետում տնտեսական անկումից խուսափելու համար:

2022թ. առաջին կիսամյակում բյուջեի կատարումը շուրջ 205 մլրդ դրամով շեղվել է պլանից: Սրա հիմնական պատճառը բյուջեի ծախսերի թերակատարումն է: Թերակատարման չափն էականորեն մեծացել է նախորդ տարվա առաջին կիսամյակի համեմատ, որի պատճառներից է նաև այն, որ նախօրոք պլանավորվել էին անիրատեսական ցուցանիշներ: Այսպես, կապիտալ ծախսերի գծով ճշտված պլանով նախատեսված գումարը 2022-ի համար կազմում է շուրջ 365.2 մլրդ դրամ, ինչը շուրջ 148.9 մլրդ դրամով կամ 68.8%-ով գերազանցում է նախորդ տարվա փաստացի ցուցանիշը: Սակայն, առաջին կիսամյակի փաստացի ցուցանիշներից և 40 % թերակատարման չափից ակնհայտ է, որ նման բարձր ցուցանիշներ հնարավոր չի լինի ապահովել: Ընդ որում, հիշենք, որ 2022թ. բյուջեի քննարկման և ընդունման փուլում կառավարությունը որպես հիմնական ձեռքբերում էր նշում աննախադեպ չափով կապիտալ ծախսերի պլանավորումը: Ստացվում է, որ ծախսերի իրականացման կարողությունը մնացել է նույն մակարդակում, կառավարությունն այդ ուղղությամբ որևէ քայլ չի արել, սակայն, պարզապես ներկայացնելու համար, ի սկզբանե բյուջեում արտացոլել է անիրատեսական ցուցանիշներ:

2022թ. առաջին կիսամյակում հարկաբյուջետային քաղաքականությունը եղել է խիստ զսպող՝ հիմնականում ծախսերի թերակատարման հետևանքով: Թեև ներկա իրավիճակում զսպող հարկաբյուջետային քաղաքականության իրականացումը արդարացված է, դա չպետք է իրականացվի կապիտալ ծախսերի հաշվին, քանի որ վերջինիս թերակատարումը վնասում է տնտեսության ներուժը: Ներկայումս, ներքին

պահանջարկի աճի պայմաններում, կառավարությունը պետք է միջոցներ ձեռնարկի տնտեսության առաջարկի հատվածը խթանելու համար, որի իրականացման լավագույն գործիքներից մեկը հենց կապիտալ ծախսերն են:

Ռուս-ուկրաինական հակամարտության սրման և դրանից ածանցվող գործոնների՝ ՀՀ տնտեսության վրա ունեցած ազդեցությունների մասով որևէ գործողություն չի իրականացվում: Ներկա արտաքին շուկր տնտեսության վրա ասիմետրիկ ազդեցություն է ունենում, այսինքն՝ որոշ ոլորտներում խիստ դրական զարգացումներ են արձանագրվում (օրինակ՝ ծառայություններ և առևտուր), իսկ որոշ ոլորտներում առաջանում են խնդիրներ՝ փոխարժեքի արժևորմամբ պայմանավորված (SS, շինարարություն, դեպի ԵՄ արտահանողներ): Այս պայմաններում, կառավարությունը պետք է իրականացնի միջոցառումներ դրական զարգացումներ ունեցող ոլորտներն առավել արդյունավետ հարկելու և տուժող ոլորտներին թիրախային աջակցություն տրամադրելու ուղղությամբ, որը, սակայն, չի անում:

«ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ» գրառմամբ հրապարակված նյութը պաշտպանված է ՀՀ օրենսդրությամբ և միջազգային համաձայնագրերով: Հրապարակված նյութի բոլոր իրավունքների բացառիկ իրավատերը **«ԼՈՒՅՍ»** հիմնադրամն է:

Նյութի ամբողջական կամ դրանից քաղվածքների վերարտադրումը թույլատրվում է իրականացնել միայն **«ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ»** գրառման և համապատասխան **ակտիվ հղման** տեղադրման պայմանով՝ պահպանելով «ԼՈՒՅՍ» հիմնադրամին պատկանող նյութերի օգտագործման կարգը: